

УДК 343.1

*І. І. Сливич**кандидат юридичних наук,
доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
та міжнародного кримінального права
Ужгородського національного університету*

**ПРО ФОРМУВАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ
У ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ (У КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ
ЩОЙНО УХВАЛЕНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ»)**

Постановка проблеми. Подальший успішний поступ України шляхом розбудови демократичної правової держави потребує докорінного реформування правоохоронної системи на основі європейських стандартів, активізації протидії злочинності та корупції, які порушують права і свободи громадян, виступають перешкодою ефективних соціально-економічних перетворень. Особливої гостроти ці проблеми набули останнім часом, коли внаслідок анексії Криму Росією та подіями на Сході країни кримінальна ситуація значно погіршилася. Спроби перетворення правоохоронних органів розпочалися відразу після набуття Україною незалежності і тривали понад двох десятиліть, але в силу низки чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру не були доведені до логічного кінця.

Великі сподівання громадянським суспільством покладаються на ухвалений у цьому році Закон України «Про Національну поліцію», який дав старт великій роботі по створенню в нашій країні поліції, організованої за європейськими стандартами. Час покаже міру ефективності цього закону, виявить його достоїнств та недоліки (це вже стає предметом обговорення серед спеціалістів). Але зараз хотілося б звернути увагу на одну особливість закону: на відміну від переважної більшості його норм, ті, що стосуються поліцейських підрозділів патрульної поліції в м. Києві, набули чинності вже з дня його опублікування, а стосовно таких же підрозділів в Одесі та Львові – з 20 серпня 2015 р. Це означає, що підготовка патрульних поліцейських розпочалася заздалегідь і ми вже маємо можливість оцінювати її перші результати.

Чому це видається важливим? Щоб відповісти на це питання, слід звернутися до методологічних засад реформування. Ми цілком погоджуємося з О.Н. Ярмишем, який зазначає: «Успішне реформування органів внутрішніх справ можна здійснювати лише на базі системної методології. Це означає, що органи внутрішніх справ потрібно реформувати не як самостійний об'єкт, а як складову інституційної системи. До цієї системи, поряд із самими правоохоронними органами, входять кадровий, матеріально-технічний, правовий та

ідеологічний компоненти. <...> І все ж таки наразі найважливіше – кадровий компонент! Фундамент системи – це людина, її свідомість, особиста культура і світогляд, мотиви вчинків та реальні соціальні дії» [1].

На нашу думку, в тій масштабній поліцейській реформі, яка розгортається на наших очах, багато що буде залежати від спроможності забезпечити поліцію персоналом з особистими кримінологічно значущими якостями та професійною (кримінологічною) компетентністю. Це досягається цілеспрямованим кримінологічним вихованням.

Стан дослідження. Кримінологічне виховання є, з одного боку, складовою правового виховання, а з іншого, – елементом системи попередження злочинів. Різні аспекти цих питань досліджували в своїх працях вітчизняні та зарубіжні науковці А.І. Алексеев, Ю.М. Антоян, О.М. Бандурка, І.П. Васильківська, Л.М. Герасіна, Є.О. Гіда, В.В. Голіна, О.Г. Данильян, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, Я.Ю. Кондратьєв, В.М. Кудрявцев, С.І. Максимов, О.К. Симоненко, І.К. Туркевич, Д.А. Шестаков, О.Н. Ярмиш та ін. Проте проблема формування кримінологічно значущих якостей у правоохоронців у контексті положень Закону України «Про Національну поліцію» ще не розглядалася.

Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. установив, що Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству, шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Зміст закону в цілому дає можливість скласти уявлення про ті вимоги, які пред'являються до поліцейського в контексті теми, що розглядається. Передусім це статті 6-12 закону. В них встановлюється, що поліція у своїй діяльності керується принципами верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності.

Слід відзначити, що ціла низка основних повноважень поліції, які сформульовані у статті 23 Закону України «Про Національну поліцію»,

очевидно наповнені кримінологічним змістом, передусім наступні: «Поліція відповідно до покладених на неї завдань: 1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; 2) виявляє причини та умови, що сприяють кримінальним та адміністративним правопорушенням, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення <...> 18) вживає заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї» [2]. З цього випливає, що в системі підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських України кримінологічне виховання має посісти помітну роль.

На відміну від кримінологічного виховання населення, яке нерозривно пов'язане з відповідною кримінологічною просвітою (це тема окремого дослідження), у спеціалізованих закладах, де здійснюється підготовка правоохоронців, кримінологічне виховання має особливі риси, нерозривно переплітаючись з професійною підготовкою. Метою цього процесу є формування особливого кримінологічного мислення. Основу такого мислення складають знання щодо закономірностей розвитку злочинності в суспільстві, всього комплексу її детермінантів, якостей та характеристик особи злочинця, системи попередження злочинів. Без цього неможливе професійне сприйняття жодної з практичних сторін правоохоронної діяльності.

У науці вже ставиться питання про доцільність, задля більш успішного формування у правоохоронця кримінологічного мислення та кримінологічної свідомості, створення відповідної системи кримінологічно-психологічного відбору кандидатів на службу до органів внутрішніх справ [3, с. 232]. На жаль, у вищезгаданому Законі України «Про Національну поліцію» ця проблема залишилася поза увагою законодавця. Взагалі, слід констатувати наявність в Україні досить парадоксальної ситуації щодо професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ. З одного боку, не викликає сумнівів низький рівень цієї підготовки у практичних працівників, передусім низового рівня. Власне, невідповідність багатьох працівників міліції тим високим вимогам, які містять в собі європейські стандарти, вкрай низький рівень довіри населення до правоохоронців і стали однією з причин проведення поліцейської реформи в нашій країні.

З іншого боку, не можна не відзначити серйозних здобутків вітчизняних науковців у розробці проблем удосконалення правового виховання правоохоронців, їх професійної підготовки. Цьому сприяло створення у незалежній Україні власної потужної системи вищої освіти та науки, передусім у Міністерстві внутрішніх справ.

Результатом напруженої роботи творчих колективів став всебічний аналіз особливостей вико-

нання службових функцій працівниками органів внутрішніх справ, перш за все міліції. Переконливо доведено, що програми виховання та професійної підготовки мають будуватися з урахуванням того, що працівники міліції виконують складні і відповідальні завдання в умовах постійного впливу психогенних чинників: небезпеки, поєданої з ризиком для життя, необхідності безупинного аналізу швидкоплинних ситуацій, що вимагає від них мобілізації всіх інтелектуальних, психічних і фізичних можливостей.

Практична діяльність працівників міліції висуває до них безліч різних вимог, серед яких найважливішою є наявність розвинених професійно значущих якостей особистості. Певна річ, формування і розвиток цих якостей – тривалий і напружений процес, але він є необхідною умовою професійного становлення працівника органів внутрішніх справ. Наслідком відсутності або недостатнього розвитку у працівника професійно значущих якостей стають неможливість нормального здійснення ним своїх функціональних обов'язків, помилки в його роботі, процеси професійної дезадаптації і професійної деформації особистості. З огляду на те, що психологічно напружені умови службової діяльності справляють суттєвий деструктивний вплив, науковці вважають за необхідне звернути особливу увагу на розвиток професійно значущих якостей, які сприяють професійній адаптації працівників, а також формуванню їх психологічній стійкості і готовності до ефективного вирішення службових завдань. Усі ці напрацювання вчених вищих навчальних закладів МВС України мають бути використані в процесі професійної підготовки поліцейських [4].

Вагомими є здобутки вітчизняних фахівців (М.І. Ануфрієва, В.Д. Бабкіна, О.Ф. Гіди, С.Д. Гусарева, С.С. Сливки, О.Д. Тихомирова та ін.) у дослідженні форм та методів правового виховання працівників міліції. Під правовим вихованням працівників міліції розуміється цілеспрямована, організована, послідовна та системна діяльність суб'єктів право-виховного процесу з метою формування у працівника міліції належного рівня правової свідомості та правової культури, а також прагнення до соціально-активної правової поведінки [5, с. 23-24]. Якщо вести мову про загальну структуру право-виховного процесу, варто підтримати Р.А. Сербіна, який до його елементів відносить:

– організаційну систему правового виховання (суб'єкти, об'єкти та сама правовиховна діяльність);

– форми правового виховання – способи зовнішнього виразу правоохоронної діяльності (індивідуальна, групова, масова і серед них – правове навчання, правова пропаганда, контрольована соціально-правова практика);

– методи правового виховання – сукупність певних засобів, прийомів впливу на правосвідомість і поведінку об'єктів;

– засоби правового виховання, тобто всі матеріальні та духовні засоби, які використовуються у процесі правового виховання [6, с. 44-45].

Метою правового виховання працівників міліції Є.О. Гіда справедливо вважає:

– формування необхідного рівня правової свідомості та правової професійної культури. Головним в правовій професійній культурі є усвідомлення верховенства права у правовому полі держави;

– виховання поваги до норм права, службової дисципліни та соціально-активної правомірної поведінки працівників міліції;

– прищеплення любові та поваги до Батьківщини, обраної професії, бажання та готовність вірно служити народу;

– формування всебічно і гармонійно розвинутої особистості;

– профілактика причин і наслідків правового нігілізму серед працівників міліції [5, с. 24].

Отже, найкращий вітчизняний досвід професійної підготовки, правового виховання правоохоронців має бути врахований при підготовці поліцейських України. Так само як і мають бути відкинуті недоліки, які довгий час не давали можливості назавжди позбутися рис старої, радянської моделі.

Водночас величезне значення має творче використання досвіду розвинутих країн (Франції, Великої Британії, США, Італії, Канади, Німеччини, Японії), поліцейські системи яких мають довготривалу історію, великий досвід протидії злочинності й охорони громадського порядку [7, с. 34-41].

Отже, перебудова системи підготовки кадрів для новоствореної української поліції, має будуватися на європейських стандартах з урахуванням позитивного вітчизняного досвіду. При цьому слід приділити підвищену увагу формуванню у правоохоронців кримінологічно значущих якостей.

Література

1. Ярмиш О. Кадри дійсно вирішують усе / О. Ярмиш // Іменем Закону. – 2014. – № 27–28.

2. Закон України «Про Національну поліцію» // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.

3. Симоненко А.В. Кримінологические проблемы воспитания и роль в предупреждении преступлений: дис. ... докт. юр. наук / А.В. Симоненко; Московский ун-т МВД России. – М., 2005. – 330 с.

4. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції: [навчально-метод. посібник]. – Ч. 1–3. – К., 2003–2015.

5. Гіда Є.О. Форми та методи правового виховання працівників міліції України / Є.О. Гіда // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2011. – №3. – С. 23–28.

6. Сербин Р.А. Правова культура-важливий фактор розбудови правової держави: дис. ... канд. юр. наук /

Р.А. Сербин; Ін-т держави і права НАН України. – К., 2003. – 185 с.

7. Лошицький М.В. Використання зарубіжного досвіду як умова вдосконалення адміністративно-правового забезпечення професійної підготовки працівників міліції (поліції) / М.В. Лошицький // Юридична наука. – 2015. – № 2. – С. 34–41.

Анотація

Сливич І. І. Про формування кримінологічно значущих якостей у працівників правоохоронних органів (у контексті положень щойно ухваленого Закону України «Про Національну поліцію»). – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню процесу формування кримінологічно значущих якостей у працівників правоохоронних органів у світлі положень щойно ухваленого Закону України «Про Національну поліцію». Автор зазначає, що з ухваленням закону, який дає старт масштабній поліцейській реформі в Україні, проблема ще більше актуалізується. У статті розкривається мета кримінологічного виховання правоохоронців – формування особливого кримінологічного мислення. Стаття містить пропозиції щодо творчого використання зарубіжного досвіду.

Ключові слова: правове виховання, кримінологічно значущі якості, кримінологічне виховання, кримінологічне мислення, поліцейська реформа, зарубіжний досвід.

Аннотация

Сливич И. И. Формирование криминалогически значимых качеств у работников правоохранительных органов (в контексте положений только что принятого Закона Украины «О Национальной полиции»). – Статья.

Статья направлена на исследование процесса формирования криминалогически значимых качеств у работников правоохранительных органов в свете положений только что принятого Закона Украины «О Национальной полиции». Автор указывает, что с принятием закона, который дал старт масштабной полицейской реформе в Украине, проблема стала более актуальной. В статье раскрывается цель криминалогического воспитания правоохранителей – формирование особенного криминалогического мышления. Статья содержит предложения касательно творческого использования зарубежного опыта.

Ключевые слова: правовое воспитание, криминалогически значимые качества, криминалогическое воспитание, криминалогическое мышление, полицейская реформа, зарубежный опыт.

Summary

Slyvich I. I. The formation of the criminological valued features of the law enforcement officers (in the context of the provisions of the recently adopted Law of Ukraine “About National Police”). – Article.

The article is devoted to the examination of the formation process of the criminological valued features of the law enforcement officers in the context of the provisions of the recently adopted law of Ukraine “About National Police”. The author states that by the adopting of law, that gives a start to the global police reform in Ukraine, the problem becomes more pressing. The goal of the criminological attitude development of the law enforcement officers – the formation of the specific criminological mentality has been discovered at the thesis. The article contains the proposals as to the creative use of the foreign experience.

Key words: legal education, criminological valued features, criminological attitude development, criminological mentality, police reform, foreign experience.